

ความเป็นมาของปัญหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

หนังสือไตรภูมิพระร่วง^๑ ซึ่งพระญาณโทยนิพนธ์ขึ้นโดยการศึกษา ค้นคว้าจากคัมภีร์หลายคัมภีร์อันเป็นที่รู้จักกันดี เช่น สุมังคลวิลาสินี^๒ ปปญจ-
สูทนี^๓ มโนรถปฐวี^๔ มลินทปัญหา และวิสุทโชมรรคเป็นต้น ได้อ้างถึงคัมภีร์
อีกหลายเล่มที่ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายถึงแม้จะเป็นที่มาของหนังสือไตรภูมิ-
พระร่วงก็ตาม เช่น พระอรุณวัคคิหรือพระอรุณวคีสสูตร เป็นต้น ผู้วิจัยจึง
เห็นว่าอาจจะได้มีการตรวจชำระต้นฉบับตัวเขียนคัมภีร์อรุณวคีสสูตร และศึกษา
เชิงวิเคราะห์ทั้งด้านเนื้อหา ภาษาและลักษณะการแต่งคัมภีร์อรุณวคีสสูตรดังกล่าว
ด้วยวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อตรวจชำระต้นฉบับตัวเขียนที่มีเก็บไว้ในหอสมุดแห่งชาติ
และที่อื่นๆ เพื่อให้ได้ต้นฉบับที่ถูกต้องใกล้เคียงกับต้นฉบับเดิมมากที่สุด
๒. เพื่อแปลคัมภีร์อรุณวคีสสูตรภาษาบาลีฉบับที่ตรวจชำระแล้วนี้
เป็นภาษาไทย
๓. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์อรุณวคีสสูตรในทั้งด้านเนื้อหา
ภาษาและลักษณะการแต่งคัมภีร์อรุณวคีสสูตร

^๑ พญาสีโทย ไตรภูมิพระร่วง, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (พระนคร :
สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๑๕๑๕) หน้า ๑ - ๗, ๓๒๖ - ๓๒๗.

- ๒ อรรถกถาที่มณิกาย มี ๓ เล่ม
- ๓ อรรถกถามัชฌิมนิกาย มี ๓ เล่ม
- ๔ อรรถกถาอังคุตตรนิกาย มี ๓ เล่ม

วิธีดำเนินการวิจัย

คัมภีร์อรุณวคีสสูตร เป็นคัมภีร์ที่ไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ดังนั้น การค้นหาต้นฉบับเพื่อนำมาตรวจชำระจึงเป็นไปด้วยความลำบาก ผู้วิจัยได้ กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. สืบจรรยาบรรณชื่อคัมภีร์อรุณวคีสสูตรตามบัญชีรายชื่อคัมภีร์ที่มูลนิธิสถาบันและองค์การต่างๆ ได้สำรวจตามวัดต่างๆ ทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
๒. ออกสำรวจและรวบรวมต้นฉบับอรุณวคีสสูตรฉบับภาษาบาลี แล้วถ่ายถอดออกเป็นภาษาบาลีอักษรไทย
๓. นำต้นฉบับเหล่านั้นมาเปรียบเทียบกัน แล้วนำคำหรือข้อความ ที่ผู้วิจัยคิดว่าถูกต้องตามหลักเกณฑ์การเลือกคำ มาใช้เป็นฉบับที่ผู้วิจัยตรวจชำระ พร้อมทั้งบันทึกข้อแตกต่างระหว่างต้นฉบับต่างๆ นั้นไว้ด้วย
๔. แปลคัมภีร์อรุณวคีสสูตรที่ผู้วิจัยตรวจชำระแล้วเป็นภาษาไทย โดยรักษาสำนวนของภาษาบาลีเดิมไว้
๕. ศึกษาเนื้อหาและลักษณะการแต่งตลอดจนภาษาบาลีที่ปรากฏ ในคัมภีร์อรุณวคีสสูตร

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

๑. เป็นการพัฒนาทางวิชาการ เพื่อให้ได้คัมภีร์อรุณวคีสสูตรที่ใกล้เคียงกับฉบับเดิมมากที่สุด
๒. ได้คัมภีร์อรุณวคีสสูตรภาษาบาลีซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา

๓. ไก่กัมภีร์ อรุณทิสสุตที่เป็นภาษาไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์
ต่อผู้สนใจศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของไตรภูมิพระร่วง

ชื่อกัมภีร์

ต้นฉบับกัมภีร์อรุณทิสสุต ไขชื่อและตัวสะกดในไม้ลานปกหน้า
ปรากฏชื่อกัมภีร์ ดังนี้

ฉบับ	ลจ.	ไข	อรุณทิสสุต
ฉบับ	ทท.	"	อรุณทิสสุต
ฉบับ	ทน.	"	อรุณทิสสุต
ฉบับ	รค.	"	อรุณทิสสุต
ฉบับ	ลท.	"	อรุณทิสสุต
ฉบับ	ลช.	"	อรุณทิสสุต

ในการตรวจชำระนี้ ผู้วิจัยเลือกไขชื่อภาษาบาลีว่า อรุณทิสสุต และ
ไขชื่อภาษาไทยว่า อรุณทิสสุต ด้วยเหตุผล ๓ ประการคือ

๑. เรื่องนี้เกิดขึ้นในเมืองชื่อว่า อรุณทิส
๒. ปถามคคาตา ไขชื่อว่า อรุณทิสสังคหิ ตรงกับทุกฉบับ
๓. เพื่อมิให้ซ้ำกับ อรุณทิสสุต ในพระไตรปิฎกซึ่งอาจทำให้ผู้
อ่านเข้าใจว่ามีเนื้อเรื่องตรงกับพระไตรปิฎกทุกประการ

ปถามคคาตา

ต้นฉบับที่นำมาตรวจชำระนี้ ฉบับลจ. ทท. ทน. รค. ขึ้นต้นด้วย
ปถามคคาตา ทท

โย มหากรุณาปถุณา- โยโค สหุสสุตสาธโก

าลา

เกสึ ญานั อติถุมม พุชโช ญาณน ทิปีโก

ฉบับ ลท. มีคำขึ้นต้นว่า นมมุตฺต ฯ แล้วจึงกล่าวปณามคาถา เหมือนกันกับฉบับ
อื่นๆ

คำสั่งท้ายคัมภีร์

ฉบับ ลจ. ทท. ทน. รก. ลข. สั่งท้ายด้วยข้อความว่า นิยุพานปัจจโย
โทยุ ฯ ส่วนฉบับ ลท. สั่งท้ายด้วยข้อความว่า อรุณทิสฺสุตฺตํ นิฏฐิตํ ฯ

ประวัติของคัมภีร์

เนื่องจากต้นฉบับอรุณทิสฺสุตรฉบับต่างๆที่ผู้วิจัยนำมาตรวจชำระนั้น
ไม่มีฉบับใดที่บอกชื่อผู้แต่ง สมัยที่แต่ง และสถานที่แต่ง อีกทั้งคัมภีร์อรุณทิสฺ
อังกในไตรภูมิพระร่วงเท่านั้น จึงเป็นการยากที่ผู้วิจัยจะสันนิษฐานถึงสมัยและ
ผู้แต่ง ตลอดจนสถานที่แต่ง อย่างไรก็ตามก็ผู้วิจัยมีความคิดเกี่ยวกับประวัติของ
คัมภีร์อรุณทิสฺ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังนี้ :

พญาลิไททรงอ้างอรุณทิสฺสุตรในพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วง
บอมนามว่าอรุณทิสฺสุตร เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสมัยนั้นและคงแต่งก่อน
สมัยพญาลิไทมานานแล้ว ในสมัยของพญาลิไทปรากฏว่าพระองค์ได้ส่งทูตไป
นิมนต์พระมหาสามีสังฆราชจากลังกามาเป็นพระอูปัชฌาย์ อาจเป็นไปได้ที่พระ
มหาสามีทรงนำคัมภีร์นี้มาจากลังกาซึ่งชาวลังกา เป็นผู้แต่งขึ้น และเรานับถือ
ลังกาว่าเป็นครุทางพุทธศาสนาของไทยและของพม่า ดังนั้นพญาลิไททรงอ้าง
ถึงอรุณทิสฺสุตรบอมนเป็นการสมควรที่พระองค์ทรงอ้างหนังสือที่พระองค์ทรงเขียน
จากอาจารย์ของพระองค์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ถ้าลังกาเป็นผู้แต่งเรื่องนี้ -
ทำไมทางลังกาจึง ไม่มีต้นฉบับเรื่องนี้ปรากฏอยู่เลย อย่างไรก็ตามก็มีความจริง
อาจอ้างได้ว่า กอนสมัยของพระเจ้ากสิณราชสิริราชสีห์แห่งลังกา พระพุทธศาสนา
ได้เสื่อมโทรมลงมากจนถึงกับสูญสิ้น พระองค์ต้องส่งทูตมาขอคณะสงฆ์ไทยไป
ฟื้นฟูพุทธศาสนา ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าอรุณทิสฺสุตรคงจะสูญหายไปในการที่
พระพุทธศาสนาในลังกาได้เสื่อมโทรมลงในคราวนั้น เพราะฉะนั้นจึง ไม่มีชื่อ
คัมภีร์นี้ปรากฏอยู่ในลังกา

เมื่อผู้วิจัยได้สำรวจเพื่อหาต้นฉบับเพื่อนำมาตรวจชำระนั้นปรากฏว่ามีต้นฉบับอยู่ในเมืองไทยจารเป็นอักษรขอมทั้งสิ้น เช่น ฉบับล่องชาดที่เจ้าฟ้า - กรมหลวงเทพหริภังค์ (ฉบับ ลจ.) ได้โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อพ.ศ. ๒๓๓๗ และฉบับอื่นๆซึ่งเข้าใจว่าจารขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่นเดียวกัน อาจเป็นไปได้ว่าอรุณวดีสูตรของลังกาที่สูญหายไปนั้นยังมีต้นฉบับอยู่ในประเทศไทย และได้คัดลอกกันต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ที่ไม่ปรากฏในลังกาอาจเป็นเพราะว่าพระเจ้าบรมโกศไม่โปรดส่งฉบับไปให้ลังกา เพราะทรงเห็นว่าเป็นคัมภีร์ - เล็กน้อย เนื้อเรื่องสั้นๆ ไม่สำคัญ เพราะฉะนั้นจึงมีต้นฉบับอยู่แต่ในประเทศไทยเท่านั้น

เมืองที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากก่อนสมัยพญาลิไท คือ เชียงใหม่และลำพูน เมืองเชียงใหม่มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการแต่งคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเช่น พระสิริมังคลาจารย์ พระโพธิรังสี และพระรัตนปัญญา เป็นต้น (พ.ศ. ๒๐๑๐ - ๒๐๗๘) แต่ผู้แต่งอรุณวดีแต่งก่อนสมัยท่านทั้งสามประมาณ ๑๐๐ ปี ถ้าเป็นภิกษุชาวเชียงใหม่แต่งคงจะต้องรู้จักสำนักของท่าน ดังนั้นผู้แต่งอรุณวดีคงจะไม่ใช่อริชาวเชียงใหม่

เมืองลำพูน (หริภุญชัย) ในสมัยของพระเจ้าอาทิจจราช (๑๕๕๐ - ๑๖๗๐) เป็นกษัตริย์ครองนครหริภุญชัย พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาก มีการเขียนพระไตรปิฎกอย่างแพร่หลาย และมีการแต่งฉันทเป็นภาษามคธด้วย ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าอรุณวดีสูตรที่พญาลิไททรงนำมาอ่าานั้นอาจแต่งขึ้นในสมัยนี้ ซึ่งเป็นระยะเวลาเดียวกับที่อาณาจักรสมัยพญาลิไท (๑๕๕๐ - ๑๕๑๕) ประมาณ ๒๐๐ ปี ระยะเวลาที่แต่งควรจะไม่เกินสมัยของพระเจ้าอาทิจจราชแต่ไม่ควรอยู่เลย สมัยของพระเจ้าดู่กษัตริย์องค์สุดท้ายของนครหริภุญชัย (๑๕๒๕) แต่เนื่องจากภิกษุชาวเชียงใหม่อยู่ในนิกายสิงหลแต่ภิกษุชาวเมืองหริภุญชัยอยู่ในนิกายรามัญ งานของพระสงฆ์ในเมืองลำพูนจึงไม่ได้รับการยกย่องเชื่อถือเท่าของลังกา และอีกประการหนึ่งอรุณวดีสูตรมีเนื้อความสั้นเกินไปไม่ละเอียดพิงพอนที่จะนำไปอ้างในการแต่งจักรวาสะที่ปนีไถ้พระสิริมังคลาจารย์จึงมิได้อ้างถึง

จากเหตุนี้ที่กล่าวมาแล้วนี้พอจะสรุปได้ว่า ผู้แต่งอรุณวทีสุตฺร อาจเป็นชาวลังกา หรือ ชาวนครหรือภูษย์ แต่แต่งก่อนสมัยพญาลิไท

เรื่องย่ออรุณวทีสุตฺรฉบับที่ทรงชำระ

ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงจักรวาลว่า หนึ่งจักรวาลประกอบด้วยทวีปทั้งสี่ คือ ขมพูทวีป อุตตรกุรุทวีป ปุพพิเวททวีป และอมรโลทยานทวีป และได้พรรณนาถึงขนาด รูปร่างและส่วนประกอบอื่นๆ เช่น ต้นไม้ ภูเขา กวงอาทิตย์ กวงจันทร์ และกวงดาวต่างๆ เป็นต้น จักรวาลอย่างนี้หนึ่งพันจักรวาล เรียกว่า จุลนิกาลโลกธาตุ หนึ่งหมื่นจักรวาล เรียกว่า มัชฌิมโลกธาตุ แสนโกฏิจักรวาล เรียกว่า คิสิทส์สมหาสหัสสิโลกธาตุ พระสาวกแสดงฤทธิ์ได้เพียงแค่นี้ในจุลนิกาลโลกธาตุเท่านั้น ส่วนมัชฌิมโลกธาตุและคิสิทส์สมหาสหัสสิโลกธาตุพันวิสัยของพระสาวก แลอยู่ในวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น เพราะว่าพระสาวกกับพระพุทธเจ้านั้นจะเปรียบเทียบกันไม่ได้ เหมือนเอาแสงสว่างของหิ่งห้อยมาเปรียบกับแสงสว่างของดวงอาทิตย์ ผู้ประพันธ์ได้พรรณนาถึงกำลังกายของพระพุทธเจ้าโดยการเปรียบเทียบเป็นขั้นๆรวมทั้งสิ้น ๔๐ ขั้น ขั้นสุดท้ายเป็นกำลังของพระตถาคต.

ต้นฉบับอรุณวทีสุตฺรที่พบในขณะทำการวิจัย

ในการหาต้นฉบับที่เขียนเพื่อนำมาตรวจชำระนั้น ถึงแม้ว่าผู้วิจัยได้เดินทางไปในภาคเหนือหลายจังหวัด คือ ที่วัดปงสนุกเหนือ วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง วัดสูงเม่น อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ วัดพระธาตุศรีภูษย์ วัดมหาวัน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วัดพระสิงห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์วิจัยสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่ไม่พบต้นฉบับอรุณวทีสุตฺรฉบับภาษาบาลีเลย ต้นฉบับ-

๑ กุวิธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า ๓๐

ตัวเขียนที่ผู้วิจัยนำมาตรวจชำระนั้นพบที่แผนกอักษรโบราณ หอสมุดวชิรญาณ
หอสมุดแห่งชาติ ทาวาสุกกรี กรุงเทพมหานคร ดังนี้

๑. ฉบับทองน้อย ทุ ๕๐ ชั้น ๓/๑น. จำนวน ๑ ผูก ซึ่งผู้
วิจัยใช้อักษรย่อว่า ทน.

๒. ฉบับล่องซาก ทุ ๑๑ ชั้น ๕/๓ จำนวน ๑ ผูก ซึ่งผู้
วิจัยใช้อักษรย่อว่า ลช.

๓. ฉบับล่องซาก(เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรรักรักษ์ผู้สร้าง) ทุ ๒๒
ชั้น ๔/๒ จำนวน ๑ ผูก ซึ่งผู้วิจัยใช้อักษรย่อว่า ลจ.

๔. ฉบับทองทึบ ทุ ๙๕ ชั้น ๓/๑ จำนวน ๑ ผูก ซึ่งผู้วิจัยใช้
อักษรย่อว่า ทท.

๕. ฉบับรดน้ำคำโท ทุ ๑๒๗ ชั้น ๖/๔ จำนวน ๑ ผูก ซึ่ง
ผู้วิจัยใช้อักษรย่อว่า รท.

๖. ฉบับล่องซาก(พระมเหสีเทพปิตุจฉาผู้สร้าง) ทุ ๑๒๘ ชั้น ๖/๑
จำนวน ๑ ผูก ซึ่งผู้วิจัยใช้อักษรย่อว่า ลท.

ลักษณะทั่วไปของ กนฉบับตัวเขียนแต่ละฉบับ

๑. ฉบับ ทน. มีลักษณะดังนี้

ไม่ประทับทาร์กสีคำ อักษรขอม ขนาดใบลาน ๕ 7 ๕๔.๕
เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๓๓ ใบ จำนวนบรรทัดที่จาร หน้าละ ๕ บรรทัด
ไม่ปรากฏปีที่จาร ผู้สร้าง และผู้จาร.

ข้อสังเกต

ที่ลานแผ่นปกเขียนไว้ด้วยหมึกสีคำว่า "ร. ๓" ซึ่งหมายถึงสมัยรัชกาล
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตัวอักษรสวยงาม ประณีต อ่านง่าย มีรอยแก้ไข
ด้วยหมึกสีคำอยู่ทั่วไป เนื่องจากจบบริบูรณ์ ใบลานอยู่ในสภาพดี

๒. ฉบับ อช. มีลักษณะดังนี้

ไม้ประกับเป็นไม้สักธรรมดา อักษรขอม ขนาดใบลาน ๔.๘ x ๕๓.๕ เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๒๘ ใบ จารหน้าละ ๓ บรรทัด ไม้ปรากฏปีที่จาร ผู้สร้าง และผู้จาร

ข้อสังเกต

ฉบับนี้ใบลานมี สภาพเกามาก แต่อักษรยังชัดเจนและอ่านได้ง่าย เกือบด้วยอักษรขอมภาษาไทยและตัวเลขไทยกำกับ ซึ่งแสดงถึงลำดับการแปลก่อนและแปลหลัง เช่น

เหตุนี้			ยอมบังเกิด
๑	๒	๕	๓
๑	๒	๕	๓
๑	๒	๕	๓

อันว่ามหาพรหม ในเมื่อปฐมกัปป์

จากการสันนิษฐานของเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติและผู้วิจัยมีความเห็นตรงกันว่า คงจะใช้เป็นแบบเรียนสำหรับผู้หัดแปลภาษาบาลี ฉบับนี้เนื้อเรื่องไม่จบเข้าใจว่า จะต้องมีส่วนที่สองอีก แต่ผู้วิจัยยังไม่พบต้นฉบับ

๓. ฉบับ ลจ. มีลักษณะดังนี้

ไม้ ประกับเป็นไม้สักธรรมดา อักษรขอม ขนาดใบลาน ๔.๗ x ๕๒.๕ เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๓๑ ใบ จารหน้าละ ๕ บรรทัด เจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรรัศมี ผู้สร้าง เมื่อพ.ศ. ๒๓๓๗.

ข้อสังเกต

ลักษณะอักษรสวยงาม ประณีต อ่านง่าย ฉบับนี้ข้อความตอนท้ายขาดหายไปประมาณ ๒ ลาน ที่ลานปกหน้าจารไว้ด้วยอักษรขอมภาษาไทยว่า

หนังสือเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพวิรัช สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๗ ปีชาล
จักรวาลกษ ไม่มีรอยแก้ไขใดๆ

๔. ฉบับ ทท. มีลักษณะดังนี้

ไม้ประกับเป็นไม้สักธรรมดา อักษรขอม ขนาดใบลาน
๕ + ๕๒ เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๓๔ ใบ จารหน้าละ ๕ บรรทัด
ไม้ปรากฏปีที่จาร ผู้สร้าง และผู้จาร

ข้อสังเกต

ฉบับนี้ หน้า ข (ลานที่ ๓๓) มีข้อความอื่นแทรกเข้ามา ผู้
วิจัยสันนิษฐานว่าคงจะรอยเข้าผูกสลับกับเรื่องอื่น แต่ไ้ตรวจดูคัมภีร์อื่นๆ
ที่มีคและหอรวมกันไว้ก็ไม่พบลานที่ขาดหายไป ลักษณะตัวอักษรสวยงาม
ประณีต อานง่าย มีรอยแก้ไขด้วยหมึกสีค่าอยู่ทั่วไป

๕. ฉบับ รค. มีลักษณะดังนี้

ไม้ประกับเกล็ดหอย อักษรขอม ขนาดใบลาน ๕ + ๕๕.๕
เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๓๓ ใบ จารหน้าละ ๕ บรรทัด ไม้
ปรากฏปีที่จาร ผู้สร้าง และผู้จาร.

ข้อสังเกต

ฉบับนี้มีรอยแก้ไขด้วยหมึกสีค่าตลอดทั้งฉบับ มีการใช้ ๑๑ ซึ่ง
ฉบับอื่นๆไม่มี และคำที่มีรากศัพท์จาก ฐา ฉากุ ส่วนใหญ่ใช้ ฐ ทั้งสิ้น
จากการสันนิษฐานของเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติว่า สร้างขึ้นในสมัยรัชกาล
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.

๖. ฉบับ ลท. มีลักษณะดังนี้

ไม้ประกับเป็นไม้สักธรรมดา อักษรขอม ขนาดใบลาน

๕.๒ + ๕๕.๓ เซนติเมตร จำนวนใบลานที่จาร ๒๔ ใบ จารหน้าละ ๕ บรรทัด ระยะเวลาเทพปัญญาผู้สร้าง ไม่ปรากฏปีที่สร้างและผู้จาร.

ข้อสังเกต

ตัวอักษรที่จารมีขนาดเล็กกว่าทุกฉบับ ตัวอักษรไม่ประณีต สวยงาม เหมือนฉบับอื่นๆ มีรอยแก้ไขด้วยหมึกสีค่าอยู่ทั่วไป มีการใช้ (ตีน ง.) แทน (นิกหิต) เช่น

ธ ชวตว (สงมตว)

เวณชธภักชิตว (เตนุปรสภกมิตว)

ข้างหน้าปถมคตาดามีคำว่า นมตถุ อยู่ข้างหน้า ตอนจบของเรื่อง ไม่มีข้อความว่า นิพพานปุจโย โทตุ ซึ่งแปลกกว่าฉบับอื่น ที่ลานปกหน้ามีรอยหมึกสีค่าส่วนใหญ่ลบเลือนมาก เขียนข้อความเกี่ยวกับเนื้อเรื่องในอรุณวทีสูตร แต่ที่พออ่านได้มีข้อความว่า "แผนดินหนา ๒๔๐,๐๐๐ โยชน์" และบางคำมีเกเขียนคำแปลไว้ด้วยอักษรขอมภาษาไทยอีกด้วย.

ลักษณะการจารภาษาบาลีด้วยอักษรขอมในต้นฉบับตัวเขียน

ผู้วิจัยได้พิจารณาการจารภาษาบาลีที่ใช้ในอรุณวทีสูตรแล้วพบลักษณะการจารต้นฉบับต่างๆดังนี้

๑. ใช้อักษรวรรค ต แทน วรรค ฐ เช่น

ปิตทาย	จารเป็น	ปิตทาย	(๕๔)
ปิตตปาท	"	ปิตตปาท	(๒๐๐)
ธตว	"	ธตว	(๒๐)
ธิต	"	ธิต	(๕๔)
ตตฐา	"	ตตฐา	(๕๕๖)

๒. มีการจารพัญจนะ ฤๅ เพียง ฤๅ เท่านั้น เช่น

มหากรรุณาปฏญาโยโค	จารเป็น	มหากรรุณาปฏญาโยโค (๒) ^๑
ปฏญุทตาสเน	"	ปฏญุทตาสเน
		ปฏตาสเน (๑๒๘)
อฏโฏ	"	อโฏ (๓๒๖, ๓๒๗)
จฏกาทฏทิจรโฏ	"	จฏกาทฏทิจรโฏ (๓๔๓)
กตปฏญานมาสโย	"	กตปฏญานมาสโย (๕๔๐)

๓. มีการใช้พัญจนะวรรค ฎ แทน วรรค ท เช่น

ทิลสนุฎาร	จารเป็น	ทิลสนุฎาร (๗๑)
สนุฎริตุวา	"	สนุฎริตุวา (๗๒)
วิฏฎาเรฎุกาโม	"	วิฎฎาเรฎุกาโม (๕๗๐)
วิฎฎารโต	"	วิฎฎารโต (๕๕๗)

๔. มีการจารสระเสียงยาวเป็นสระเสียงสั้น เช่นสระ อี
จารเป็นสระ อี สระอุ จารเป็นสระ อู เช่น

ทึปีโต	จารเป็น	ทึปีโต (๑๔)
สึชึ	"	สึชึ (๓๘)
วิชึ	"	วิชึ (๒๕๓)
นิสึติ	"	นิสึติ (๑๓๑)
สาชึติ	"	สาชึติ (๒๑๖)
กุงึ	"	กุงึ (๑๓๕๕)
กุงึ	"	กุงึ (๑๒๘)

^๑ ตัวเลขในวงเล็บ หมายถึง ตัวเลขที่อ้างถึงในบทที่ ๒ และ
บทที่ ๓ ของวิทยานันพนธ์ฉบับนี้

๕. มีการซ้อน ช หน้า ฉ เช่น

มหาพรหม อ่าเปตุวา จารเป็น มหาพรหม์ธูวาเปตุวา

(๘๗๔ - ๘๗๖)

สปฺปิเทอ์ ฉาปนลฺลิกิ " สปฺปิเทอ์ฐฉาปนลฺลิกิ

(๙๑๘)

๖. การใช้พยัญชนะซ้อน

ก. คำที่มีพยัญชนะซ้อนแต่ไม่ใช่พยัญชนะซ้อน เช่น

อฺปฺปมฺหฺโต จารเป็น อฺปฺปมฺโต (๑๘๓)

สุทฺตฺสฺน " สุทฺตฺน (๕๓๐)

หฺมฺโบ " หฺโบ (๒๖๔)

อฺมฺมฺกฺน " อมฺกฺน (๑๓๓๘)

วฺลฺลฺลฺฉานฺนิ " วลฺลฺฉานฺนิ (๑๓๘๘)

ข. คำที่ไม่มีพยัญชนะซ้อน แต่ใช้พยัญชนะซ้อน เช่น

ปรฺวฺโต จารเป็น ปรฺวฺโต (๘๒)

คฺลฺลิตฺตา " คฺลฺลิตฺตา (๖๓๖)

ปฺพฺพฺชฺคฺ " ปฺพฺพฺชฺคฺ (๕๐)

ทฺปฺสฺน " ทฺปฺสฺน (๖๖)

ปฺตฺติ " ปฺตฺติ (๑๑๕)

นฺนฺนฺ " นฺนฺนฺ (๓๕๓ ฯลฯ)

ข้อบกพร่องในการจาร

ในการตรวจชำระกัมภีร์ธรรวคีสูทร
จาร กิ่งนี้

ผู้วิจัยได้พบข้อบกพร่องในการ

๑. มีการจารึกเนื่องจากตัวอักษรคล้ายกัน เช่น

จาร จ. (๕) เป็น ป. (๕) และ ม. (๕) เช่น
ปสุปิส่าง จารเป็น ปสุปิส่าง, ปสุปิส่าง (๓๔๕)

จาร ล. (๗) เป็น ส. (๗) เช่น
จุกกวาฬีสุงจโย จารเป็น จุกกวาฬีสุงจโย (๑๔๖๓)

จาร ท. (๕) เป็น ค. (๕) เช่น
ปรีวณุมตุก จารเป็น ปรีวณุมตุก (๘๐๒)

จาร ทท (๕) เป็น ทท (๕) เช่น
มหาสมุทเท จารเป็น มหาสมุทเท (๑๑๔๓)

๒. การจารึกนิติต

ก. การจารึกทก เช่น

โสตปาตุมตุก จารเป็น โสตปาตุมตุก (๖๘๗)

โสตปาตุมตุก " โสตปาตุมตุก (๘๘๘)

สัททากามิมตุก " สัททากามิมตุก (๖๘๘)

ฯลฯ

ข. การจารึกนิติตเกิน เช่น

ปน จารเป็น ปน (๘๕๔)

ทลสทสทสฐฐี " ทลสทสทสฐฐี (๘๕๕)

อุทกราสี " อุทกราสี (๘๐๔)

สรี " สรี (๑๖๓๘)

ฯลฯ

ค. กงนิติตไว้โดยไม่เปลี่ยนไปตามพยัญชนะที่ตามมา เช่น

สงฆจ จารเป็น สัมฆจ (๕)

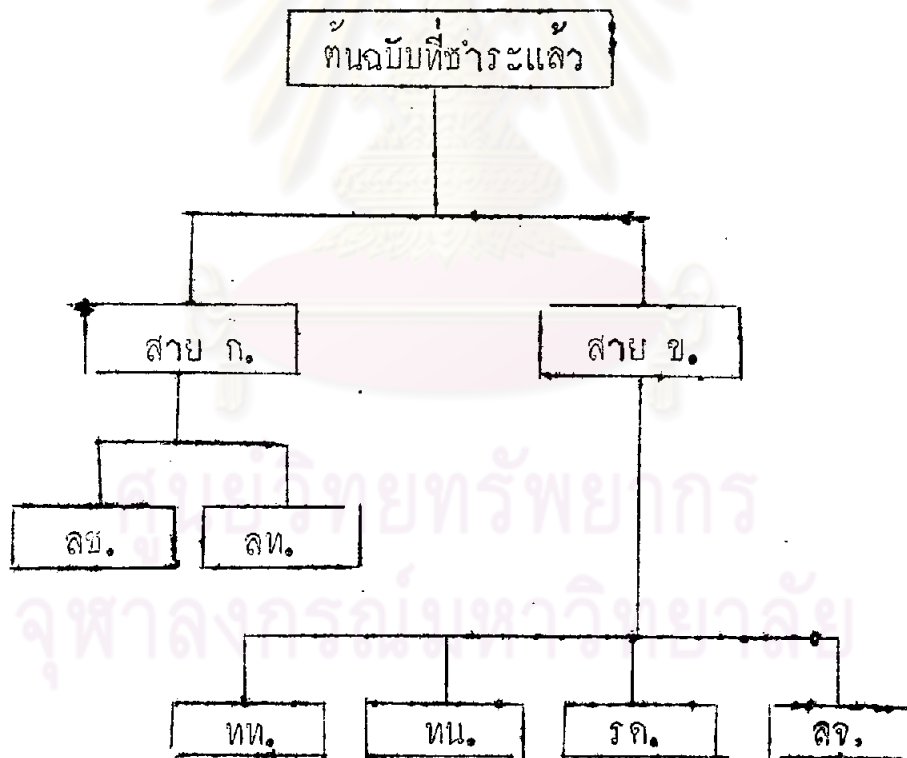
ปลุสจเก " ปลุสจเก, ปลี่เก (๗๓)

สูงขีตุแทน จารเป็น สขีตุแทน (๓๐๐)
 อสงเขยุมย์ " อลขีตุแทน (๕๕๕)

การแบ่งกลุ่มคนฉบับ

จากการศึกษาและตรวจสอบคนฉบับตัวเขียนทั้ง ๖ ฉบับ โดยพิจารณา
 คำและข้อความที่ผู้จารจารตกไปและที่ผู้จารจารเพิ่มขึ้นรวมทั้งข้อความที่อ่านตรง
 กัน ผู้วิจัยคิดว่า คนฉบับตัวเขียนที่ใช้ในการตรวจชำระและเป็นที่มาของคน
 ที่ตรวจชำระแล้วนี้ แบ่งออกได้ ๒ สาย ตามแผนผังข้างล่างนี้

สาย ก. ประกอบด้วยคนฉบับ คือ ลข. และ ลท. สาย ข.
 ประกอบด้วยคนฉบับ คือ ทท. ทน. รก. ลจ. ซึ่งมีลักษณะเฉพาะดังนี้

สตฺยวิหาริกอนฺุเทวาสีเกสุ เป็น สตฺย วิหาริกอนฺุเทวาสี-
เกสุ (๒๖๓)

ฉตฺถนทนาคราชสุตฺต เป็น ฉตฺถนทนาคราชสุตฺต (๓๖๙)

วุฑฺฒนเบน " วุฑฺฒนยา (๕๘๒)

๒. มีการจารขำกัน ๒ ทน เช่น

อุฏฺฐกรุกฺขุรสุตฺตสฺสฏฺฐาโน (๑๑๘๗)

กณฺฐมาทนนฺุฏฺฐ์ เกสาสฺกณฺุฏฺฐ์ (๑๒๓๑)

๓. มีการจารสับที่กัน เช่น

สทฺทากามี เป็น อนากามี (๒๐๑๑)

อนากามี " สทฺทากามี (๒๐๑๒)

๔. ข้อความที่ตรงกับสายก. มีความเป็น ไปได้พอๆกัน

หลักเกณฑ์ในการเลือกคำ

เพื่อให้ได้ต้นฉบับที่ใกล้เคียงกับต้นฉบับเดิมมากที่สุด ในการตรวจ
ชำระอรุณวงศ์สูตรนี้ ผู้วิจัยยึดหลักเกณฑ์ในการเลือกคำ ข้อความ หรือประโยค
ดังต่อไปนี้

๑. คำ ข้อความ หรือประโยคที่เหมือนกันทุกต้นฉบับ ผู้วิจัย
ถือว่าถูกต้อง และนำมาเป็นต้นฉบับในการตรวจชำระนี้

๒. ถ้าข้อความ หรือประโยคแตกต่างกันทั้ง ๒ สาย ผู้วิจัยเลือก
สาย ข. (เพราะมีหลายต้นฉบับ) มาเป็นต้นฉบับในการตรวจชำระนี้ เช่น

สาย ก. สทฺสฺสจฺจกฺกวาสมฺมุตฺตา สาวกฺสุตฺต อานนฺุท วิสฺสโย (๒๕๖)

สาย ข. สาวโก โส อานนฺุท (๒๕๖)

ฉบับที่ตรวจชำระใช้ สาวโก โส อานนฺุท.

สายก. ภควา ปุณฺณ อานนฺท กิมฺตฺถ วเทสิ (๓๑๑)

สายข. ภควา อานนฺท กิมฺตฺถ วเทสิ (๓๑๑)

ฉบับที่ตรวจชำระใช้ ภควา อานนฺท กิมฺตฺถ วเทสิ

๓. คำหรือข้อความแม้จะปรากฏในต้นฉบับเพียงฉบับเดียว แต่เป็นคำที่มีความหมายดีที่สุดและถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ ผู้วิจัยก็นำมาเป็นต้นฉบับ เช่น

ฉบับ ลจ. ทท. ทน. สข. ลท. อรุณวิภกฺขชาเตหิ (๓๑)

ฉบับ รค. อรุณวิภกฺขชาเตหิ

ฉบับที่ตรวจชำระใช้ อรุณวิภกฺขชาเตหิ

ฉบับ ลจ. ทท. ทน. รค. สข. มหาภิกขุสงฺฆเมหิ (๕๑)

ฉบับ ลท. มหาภิกขุสงฺฆเมหิ

ฉบับที่ตรวจชำระใช้ มหาภิกขุสงฺฆเมหิ

รูปศัพท์ภาษาบาลีที่ตรวจชำระแล้ว ผู้วิจัยใช้พจนานุกรม ๓ เล่ม

คือ

พจนานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ นิพนธ์

Pali English Dictionary ของ Rhys Davids and William Stede.

Dictionary of the Pali Language ของ Robert Caesar Childers.

รูปแบบการประพันธ์และลักษณะภาษาบาลีในอรุณวคีสุตฺร

ก. รูปแบบการประพันธ์ ผู้ประพันธ์ได้แต่งอรุณวคีสุตฺรเป็นร้อยแก้ว สลับกับร้อยกรอง ซึ่งมีโวหารต่างๆ ดังนี้

๑. บรรยายโวหาร เช่น

อรุณวดี นาม นคเร อรุณวดีสุเสว รณโณ ออุคมเหสียา
กุญฺฉิมิ ปฏิสุนฺธิ กเหตฺวา ทสมาเส มาตุกุญฺฉิมิ วสิทฺวา อเนกปกาเร-
หิ อจฺจวริยภูทชาเทหิ สหฺนํ นิสฺสภุญฺยานเ มาตุกุญฺฉิตฺโต นิถุมิ อฺฐนํสฺส
ลลาเต สฺนํ วิบ ออุคตฺตฺตา สฺนํ นามสฺส อภิสุ ฯ (๒๕)°

พระองค์ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของ-
พระเจ้าอรุณวดีในนครชื่ออรุณวดีนั่นเอง ทรงอยู่ในพระครรภ์พระมารดา ๑๐
เดือน ก็ประสูติจากพระครรภ์พระมารดาที่นิสสภอุทยาน พร้อมกับมีเหตุ
อัศจรรย์เป็นอเนกประการ เพราะพระองค์ทรงมีอุณหิสเพียงครึ่งรูปนกกยุงปรากฏ
ที่พระนลาศ (พระราชาบิดาและพระราชามารดา) จึงขนานพระนามพระองค์ว่าสิขี.
(๕๕)

๒. เทศนาโวหาร เช่น

อารภถ นิภูมถ . . . . . บุญชถ พุทฺธสาสเน
ทฺฐนาถ มจฺจุโน เสนํ . . . . . นพาคารํ ว กุญฺชโร
โย อิมสฺมิมิ ธมฺมวินฺเย . . . . . อปฺปมถฺโต วิหริตี
ปทาย ชาตีสํสารํ . . . . . ทฺถุชฺชสฺสณฺทํ กิริสฺสตี. (๒๕)

ท่านทั้งหลายจงเพียรพยายาม จงออกบวช จงปฏิบัติตาม
คำสอนในพระพุทธศาสนา จงกำจัดเสนาแห่งมีจจุ เหมือนช้างกำจัดเรือน
ไม้เถอ ผู้ที่ไม่ประมาทในพระธรรมวินัยนี้ ละทิ้งชาติสงสารแล้วจักจักทุกข์
ได้. (๑๕๕)

๓. พรรณนาโวหาร เช่น

ทฺถุถ กปฺปวินาสกํ ยสฺมิมิ สมเย กปฺปปา ออุคินา วินสฺ-
สนฺตี อาทิตฺโต กปฺปวินาสกมทาเมโฆ อฺฐนฺนํทฺฐวา โภกฺกิสฺสทสฺสจฺจกฺกฺวาเท
เอกมทวารสฺสํ วสฺสตี ฯ มนุสฺสา ทฺถุรา สหฺนํวีนานิ อหริทฺฐวา วปฺนตี

อาทิตโย กปฺปวินาสกมหาเมโธ อรุณหิตฺวา โภกฺกิสทสทฺสสจฺจกฺกฺวาเพ เอก-
มหาวสุลฺลํ วสุสฺสตี มนุสฺสสา ตฺวฺวรา สฺสพฺพวีรฺยานิ อารฺหิตฺวา วปฺนฺตี สฺสฺสเสสฺสุ
ปน โภชาทิตฺตมตฺตเตสฺสุ ชาเตสฺสุ กหฺรกรวํ รวณฺโโต เอกคินฺนุหฺปิ นวสุสฺสตี ฯ

(๓๘)

จึงทราบความดีนาศของกัปป์กั๊งนี้ ในสมัยที่กัปป์กั๊งนาศกั๊วไป ฝรั่ง
แรกๆมหาเมธที่ทำให้กัปป์กั๊งนาศกั๊วขึ้นแล้วมันกาศให้ฝนตกหาใหญ่ครั้งหนึ่งใน
แสนโภกฺกั๊วกรวาค มนุสฺยตั้งหลายก็ใจนำเอาเมล็ดพืชตั้งปวงไปหว่าน ครั้นข้าว
ก็งอกขึ้นขนาดที่โคสจะกั๊กกินได้แล้ว ฟ้าร้องเหมือนเสียงลา ฝนไม่ตก
แม่แพทยกเคียว. (๑๕๘)

บทประพันธ์ที่เป็นร้อยกรอง (คาถา) แทรกอยู่ระหว่างบทประพันธ์
ที่เป็นร้อยแก้วอีก ๖๐ คาถา ซึ่งเป็นปญฺชาวาทฉันทและอิ นทรวีเชียรฉันท
ส่วนใหญ่แต่งเป็นปญฺชาวาทฉันทมากที่สุด มีอินทรวีเชียรฉันทเพียง ๔ คาถา
เท่านั้น

๑. ปญฺชาวาทฉันท เช่น

โย มหากรฺุณาปญฺญา- โยโค สฺสพฺพตฺตสาธโก
กํ สฺสพฺพมฺมุทฺตมํ ชมฺมํ สฺสจฺจญฺจ อภิวันฺนุทฺตบ. (๒๕)

๒. อินทรวีเชียรฉันท เช่น

อิมมฺมุติ ทิปฺปฺมุติ ยทา อุตฺเทติ
มจฺจุนฺนฺตโก โทติ วิเทหตีเป
กฺกุรฺมุติ ทิปฺปฺมุติ อจฺจจฺจกเมติ
โคยานเ ทิปฺปฺมุติ อจฺจจฺจกฺกฺกฺติ.

จุดมุ่งหมายของการประพันธ์อรุณวคีสูตฺรนี้ เพื่อแสดงถึงความ
ยิ่งใหญ่แห่งพุทธญาณ^๑ ว่ามีขอบเขตกว้างขวางเพียงไร ซึ่งแบ่งออกเป็น

^๑ กุวิธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า ๒๕

๓ ประการ^๑คือ

๑. ชาติเขต โลกสถานทีในหมื่นจักรวาลหรือโลกธาตุ ซึ่งเรียกว่า มัชฌิมโลกธาตุ สถานที่ในหมื่นโลกธาตุนี้จะไหวในวันสำคัญที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า คือ วันถือปฏิสนธิ วันออกบวช วันตรัสรู้ วันแสดงธรรมจักกัป-ปวัตตณสูตร และวันปรินิพพาน

๒. ออณาเขต โลกสถานทีในแสนโกฏิจักรวาล ซึ่งเรียกว่า ศิสหัสสัมมหาสหัสโลกธาตุ เพราะอำนาจแห่งพระปริตรทั้ง ๙ คือ อาณานาฏิ-ยปริตร รตนปริตร เมตตปริตร ชันทรปริตร โมรปริตร โพชฌงคปริตร อธิสิททิปริตร ฉัตถันทรปริตร และธัชคปริตรแผ่อานุภาพคุ้มครองไปทั่วถึง

๓. วิสัยเขต โลกสถานทีอย่างน้อยเท่ากับจักรวาลอันไม่มีที่สิ้นสุด เพราะวาทระพุทธานุญาตแผ่ไปไกลทั่วทุกหนทุกแห่ง

การดำเนินเรื่อง ผู้ประพันธ์มีความมุ่งหมายที่จะให้เป็นพระคำรัสของพระพุทธเจ้า จะเห็นได้จากข้อความว่า

เดรั อูปลสาเทฐวา วิตุตาเรตุกาโม อาท สุทา เท
อานนุท จุลลนิกาโลกธาตุ นาม. (๓๓)

(พระผู้มีพระภาค) ทรงให้พระอานนตมานั่งใกล้ๆ ประรณนาจะทรง
แสดงให้ฟัง สการออกไปจึงตรัสว่า อานนตฺเตเชยโยจันชื้อจุลลนิกาโลกธาตุใหม่
(๑๕๔)

อานนุท เอกโลกธาตุ นาม จตุคาโร ทีปา. (๓๓)

กุกฺกรอานนตฺ หนึ่งโลกธาตุมี ๔ ทวีป. (๑๕๔)

แต่ต่อมาผู้ประพันธ์ได้แก่งในลักษณะอรรถกถา จะเห็นได้จากข้อความ
ว่า

^๑ กุวิธานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า ๕๖, ๕๗

บางประโยคมีการเรียงแบบภาษาไทย คือเรียงจากข้างหน้าไปข้างหลัง เช่น

อายุ พรหมสุทสุสัน อัญสทสุสกปุปานี อายุ พรหมอกนิฏฐุส
โสฬสทสุสกปุปานี. (๓๗)

๘,๐๐๐ กัปปี เป็นอายุของพรหมสุทสุสัน, ๑๖,๐๐๐ กัปปี เป็น
อายุของพรหมอกนิฏฐุส (๑๕๗)

คำว่า พรหมสุทสุสัน และ พรหมอกนิฏฐุส กวรวเรียงไว้หน้า
คำว่า อายุ เพราะเป็นคำขยายของอายุ

๒. การใช้คำนิบาต สท สหุธิ และ ยาว

สท และสหุธิ ทั้งสองนี้เป็นคำขยายกริยา ใช้กับวิภคิตที่ ๓
โดยปกติ สท ศัพท์ นิยมเรียงไว้หน้าวิภคิตที่ ๓ เช่น

กาลาปริโยสวานเ ทิสสทสุสา ภิกขุ สท ปรินิสูภิตาหิ
อรททตํ ปาปุกิสุ. (ชุ.ธ. ๑/๒๓)

ในเวลาจบกาลา ภิกขุ ๓๐,๐๐๐ รูปได้บังคุพระอรหันต์
พร้อมด้วยปรินิสูภิตา (ธรรมบท ๑/๒๓)

ส่วน สหุธิ ศัพท์ นิยมเรียงไว้หลังวิภคิตที่ ๓ และหน้าคำกริยา เช่น

อติปิ อญฺเยน สหุธิ กจฺจนฺโต ทสฺสุ ปุณฺณกิริยาสุ
วทฺถุสุ เอกํ สมิทฺฐาหิ. (ชุ.ธ. ๑/๑๗)

แม้ข้าพเจ้าไปกับพระผู้เป็นเจ้าก็จักได้บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง
อย่างใดอย่างหนึ่ง (ธรรมบท ๑/๑๗)

ในอรุณวทีสูทรณัมที่ตรวจชำระท่านเรียง สท ศัพท์ไว้หลังวิภคิตที่ ๓ เช่น

เหตุฐา อากาเสน สท อปริ อากาโส เอโก โหติ. (๕๐)
อากาศเบื้องบนและอากาศเบื้องล่างเป็นที่โล่งอันเดียวกัน (๑๖๑)

ส่วน สุนฺธิ ศัพท์ ท่านเรียงไว้ข้างหลังวิภคิตีที่ ๓ และ
 หลังคำกริยาบาง เช่น "สกถจกกวาทิ เอกชาล โทติ สุนฺธิ โภกิสท-
สทสจกกวาทิ..." เรียงไว้หน้าวิภคิตีที่ ๓ หน้าคำกริยาบาง เช่น
สฺนฺธิ เถเรน ปจฺจกนฺตฺวา..." เรียงไว้หลังวิภคิตีที่ ๓ หน้าคำ
 กริยาบาง เช่น "วาทสกฺถํ กเถตฺวา ทฺยฺชฺชโยชนสฺติเกน สฺปนฺน-
ราเชน สฺนฺธิ อุปเมณฺโต วย"

ยาว ศัพท์ ปกติท่านนิยมเรียงไว้ข้างหน้าวิภคิตีที่ ๕ เช่น
"ยาว อณฺโณธฺรฺวานา ปน เอกณฺเณนาทํ โกลาหลํ อคฺมาสิ." (ขุ. อ. ๑/๕๑)

ส่วนในอรุณวทิสสูตรฉบับที่ตรวจชำระ ท่านเรียง ยาว ศัพท์
 ไว้ข้างหลังวิภคิตีที่ ๕ บ้าง เช่น "กฺปฺปวินาสกฺมหาเมชฺชโต ยาว ชาล-
ปริจฺเจโต..." กฺปฺปวินาสกาชฺชปริจฺเจโต ยาว โภกิสทสทสจกกวาท
 ปริปุณฺโณ มหาเมชฺช อโหสิ..." เรียงไว้ข้างหน้าวิภคิตีที่ ๕ บ้าง
 เช่น "เอวํ ยาว อุปฺปสตฺติวสา สทสทสฺสํ สทสทสฺสํ โยหา-
กฺจฺจติ." เรียงไว้ระหว่างวิภคิตีที่ ๕ บ้าง เช่น "ตโต สุริยสฺส อชฺช-
ณฺณกมนฺโต ยาว อรฺุณฺณกฺมณฺโต รตฺตํ นาม อรฺุณฺณกฺมณฺโต ยาว อชฺช-
ณฺณกฺมณฺโต ทิวา นาม."

๓. คำว่า โยชน บางครั้งใช้เป็น ปุ่ดลิ่งค์ เช่น
"เอกาทสโยชนา วา ทฺวาทสโยชนา วา อณฺธฺรารสโยชนา วา..."
 บางครั้งใช้เป็นนปุ่ดลิ่งค์บ้าง เช่น เอเกกํ คีณิ สคานิ โยชนานิ"

๔. มีการใช้รูปวิภคิตีที่ ๑, ๒ นปุ่ดลิ่งค์ แทนวิภคิตีที่ ๗
 เช่น "อชฺชปาลนฺโณโรธํ มุจฺจลินฺนทฺรราชายทณฺ อณฺิมิสฺสกํ รตนฉรํ รตนจฺง-
กมนฺติ อิมานิ อณฺฐานานิ สทฺทพฺพทฺธา ปชานจฺริยํ กโรนฺติ."

๕. มีการเรียงสังขยาไว้ข้างหลังคำนาม เช่น "นถฺชฺชุต-
ตารกฺรฺพานิ สทฺทวีสฺติ."

๖. ใช้ ตุลา บัจฉิย คุมพากย์แทนกริยาอาชยาค เช่น
 สุริโย รัสสิยา มหุตเตชาย จุมพลุตคั โอนุชั กตุวา เตน
 น ปวญายติ (๕๒)

ดวงอาทิตย์คบั้งจันทร มลตลควัยอำนาจแห่งรัศมีอันใหญ่โต เพราะ
 ฉะนั้นจันทร มลตลจึงไม่ปรากฏ (๑๗๐)

๗. การใช้สังขยา

๗.๑ คำว่า โกฎิ มีจำนวนเท่ากับ ๑,๐๐๐,๐๐๐ ทานผู้แต่ง
 ได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า "ทสทสทสสุสิ โกฎิ ปวจุจติ."

๗.๒ การเรียงสังขยาที่มีจำนวนมากๆและมีเลขหลายๆหลัก
 อยู่ด้วยกัน ท่านจะเรียงจำนวนมากไว้ข้างหน้า จำนวนน้อยไว้ข้างหลัง เช่น
 ทวิโยชนสทสทสสุสาธิกา ฉลฐิสทสสุสา เทวอนุเอกนวุติ โยชนานิ. (๓๖)
 (๒๐๖,๐๘๘ โยชนัน) เอกสถานิ จตุจตุทาฬิสโกฎิ. (๑๔๔,๐๐๐,๐๐๐) (๓๖)
 ปวจุจตศาธิกา ฉสทตติโกฎิ. (๓๖) (๕๗๖,๐๐๐,๐๐๐) เป็นต้น

๘. มีข้อความแทรกซ้อนต่างๆที่ประธานคำเดิมยังไม่จบประโยค
 เช่น โส เตหิ ปวิวุโต... สมุโพธิ ปาปุกิตฺวา ฐมฺมจตุกั ปวตุเตตฺวา
 ฌภิกฺขุ จ สมภโว จ ทฺวิอฺลฺลคฺสาวกา อสฺสึทิกฺขุสทสฺเสหิ สฺมุชฺชิ โสกานุ-
 กถลั กโรนุโต... (พระโพธิสัตว์พร้อมด้วยบริวาร... ได้ตรัสรู้แล้วทรงประ-
 กาศพระศาสนา มีพระอภิกุและพระสัมภวเป็นอัครสาวก ทรงกระทำการ
 สงเคราะห์แก่ชาวโลกพร้อมด้วยภิกษุ ๔๐,๐๐๐ รูป) (๒๖,๑๔๖)